

Διαχειμάνσεις «επ' αλλοτρίας γης»

▲ Βοννά «... σ' ἓνα ψήλος νά ζαλισητὴ ἀνθρώπος ... θεμελιωμένα τον αἰώνα...». Από την εικονογράφηση του Φ. Κόντογλου για το βιβλίο του, «Αιτρολάβος» (πηγή: Νικολάου Ζία, «Φώτης Κόντογλου, ζωγράφος». Εκδ. Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1991).

Της ΜΑΡΙΑΣ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗ

Ιστορικού, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών/
Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών

ΤΟΝ ΧΕΙΜΩΝΑ «φθίνει το κάλλος», άδει στο διδακτικό του έργο *Eis την Εξαήμερο* ο Γεώργιος Πισίδης (α' μισό 7ου αι.), μολοντί η σκληρή αυτή εποχή του έτους υμνολογείται για τη θέση της στον φυσικό κύκλο των εποχών. Η γενικότερη θεώρηση για τον χειμώνα ως εποχής κατά την οποία «οι Ρωμαίοι ούτε ενοπλίζονται ούτε γεωργοῦσι» (IV, 158) βρίσκεται αποθησαυρισμένη στο *Περί Μηνών* έργο του Ιωάννη Λυδού. Αυτό το παλιό ρωμαϊκό έθος της στάσης από τις δύο βασικότερες ενασχολήσεις του Μεσαίωνα, της γεωργίας και του πολέμου, ανατρέπεται για τις ανάγκες της αντιμετώπισης των Αβάρων και των Σλάβων επί της βασιλείας του Μαυρικίου (582-602). Στο *Στρατηγικόν*, το εγχειρίδιο, δηλαδή, με οδηγίες για την οργάνωση, την τακτική, τη γνώση των εδαφών και των εχθρών, η σύνταξη του οποίου έχει αποδοθεί από ορισμένους μελετητές στον ίδιο αυτοκράτορα, βρίσκουμε ρητά διατυπωμένη την προτροπή για τη διεξαγωγή του πολέμου κατά των σλαβικών φύλων «εν χειμερίοις μάλλον καιροῖς». Ο ελαφρὺς οπλισμὸς και οι τόποι της διαβίωσης των νεοφανῶν αυτῶν λαῶν εἶχαν, ὅπως φαίνεται, εξαναγκάσει τους Βυζαντινοὺς να προσαρμόσουν τις παραδοσιακὲς τους επιθετικὲς τακτικὲς στις απαιτήσεις ενός καινούργιου πολέμου.

Για τις χειμερινές αυτές επιχειρήσεις διαθέτουμε ελάχιστα στοιχεία από τα χρονολογικά έργα που περιγράφουν εμφαιτικά τον απόηχο μόνο των αντιδράσεων των στρατευμάτων προς την κεντρική εξουσία. Η δυσκολία ανίχνευσης στις πηγές αναφορῶν σχετικά με την κατάσταση που επικρατοῦσε στα βυζαντινὰ στρατόπεδα, τις αντιδράσεις των στρατιωτῶν και κυρίως τους λόγους της δυσαρέσκειάς τους, εἴτε ἀπέναντι στους ανωτέρους τους εἴτε προς τον αυτοκράτορα, οφείλεται πιθανότατα στη συγκεχυμένη πληροφόρηση ὅσον σε ἀπόσταση τόπου και χρόνου συνέθεταν έργα για τις παρελθούσες βασιλείες. Η κύρια εντύπωση, πάντως, για την κατάσταση των στρατευμάτων σε αυτές τις εκστρατείες είναι η απροθυμία των στρατιωτῶν να παραχειμάζουν σε μεγάλη ἀπόσταση ἀπὸ την πρωτεύουσα,

► **Βυζαντινοί στρατιώτες.**
Σχέδιο του Σπύρου Βασιλείου (πηγή: «Το Αιγαίο».
Εκδ. «Μέλισσα»).

παρ' όλο που αυτή η πολεμική τακτική προβλέπονταν στα επίσημα εγχειρίδια. Οι κίνδυνοι μεγιστοποιούνταν με την παραμονή του στρατού σε μη οικείο περιβάλλον, ανάμεσα στα βαρβάρικα φύλα και σε δριμύ ψύχος, ενώ οι χιονισμένοι ορεινοί όγκοι του Αίμου και της Ροδόπης, έκαναν απροσπέλαστη τη διέξοδο προς την Κωνσταντινούπολη, τη μοναδική πόλη, εκτός από τη Θεσσαλονίκη, που έδινε εγγυήσεις για την ασφάλεια από τις επικείμενες επιδρομές. Μια σπάνια πληροφορία για την κατάσταση των δρόμων την εποχή αυτή στη Θράκη, παραδίδεται με αφορμή τον αποδεκατισμό στρατιωτικού σώματος, δύο χρόνια πριν ανατραπεί από τον στρατό ο αυτοκράτορας Μαυρίκιος, όταν ο στρατηγός του Κομεντιόλος δεν έλαβε υπόψη του τη συμβουλή να μην επιχειρήσει να διαπεράσει με στρατό τη δίοδο του Τραϊανού. Σύμφωνα με τους χρονογράφους η οδός αυτή ήταν «δυσχερής και αδιόδευτος από πολλών ετών», και γινόταν επικίνδυνη μετά τις χιονοπτώσεις. Η αποτυχία του εγχειρήματος επιβεβαίωσε τους φόβους όσων προσπαθούσαν να το αποτρέψουν, αφού οι απώλειες των Ρωμαίων σε άνδρες και υποζύγια ήταν τελικά μεγάλες. Η προσπάθεια, εξάλλου, των βουνών και η ανάβαση σε μεγάλα υψόμετρα, όπως δείχνουν και οι φιλολογικές αναφορές, προκαλούσαν πάντοτε δέος στους Βυζαντινούς.

Η δυσαρέσκεια των στρατευμάτων εν όψει συμμετοχής σε εκστρατείες σε καιρό χειμώνα ήταν έκδηλη ήδη το 593, μολονότι τον προηγούμενο χρόνο οι εισβολείς είχαν απωθηθεί και, όπως περιγράφεται στις μεταγενέστερες αφηγηματικές πηγές, την *Οικουμενική Ιστορία* του Θεοφύλακτου Σιμοκάττη και τη *Χρονογραφία* του Θεοφάνη του Ομολογητή, ο αυτοκράτορας είχε πανηγυρίσει στην πρωτεύουσα τις νίκες αυτές.

Παρά το αίσθημα ασφάλειας που έδινε στους κατοίκους των πόλεων της Θράκης και στην Κωνσταντινούπολη, η διαπεραίωση των βυζαντινών στρατευμάτων στον Δούναβη αποτέλεσε την αρχή του τέλους για τη βασιλεία του Μαυρίκιου. Τα βυζαντινά στρατεύματα που είχαν προελάσει σε ενδότερα τμήματα της Βαλκανικής, κοντά στους θύλακες των σλαβικών πληθυσμών, αισθάνονταν ότι απειλούνταν τόσο από τα πλήθη των βαρβάρων, όσο και από τα αφόρητα ψύχη, όπως λέει στη *Χρονογραφία* του ο Θεοφάνης (272, 16-17). Η έντονη ανησυ-

χία των στρατιωτών προκαλούνταν πιθανόν από την προοπτική μιας παρατεταμένης παραμονής τόσο βόρεια και σε άγνωστα εχθρικά εδάφη.

Στις ετήσιες εκθέσεις των πηγών οι αντιδράσεις για την παράταση του χρόνου της εκστρατείας εμφανίζονται εντονότερες και οι κατευναστικές δημηγορίες προς το στράτευμα ενός άλλου στρατηγού, του πατρικίου Πρίσκου, ελάχιστα πειστικές μετά την απόφαση για την παραμονή στις βόρειες επαρχίες της Βαλκανικής για δεύτερη συνεχή χρονιά. Οι εναλλαγές στην αρχηγία του στρατού και τα πλημμελή μέτρα της Κωνσταντινούπολης για τις ετήσιες αποζημιώσεις

των στρατιωτών, αλλά, κυρίως, η αδιαφορία για τις συνθήκες στις οποίες πολεμούσε, δείχνουν την υποτίμηση της σοβαρότητας της κατάστασης στα Βαλκάνια από τους κρατούντες.

Οι συνέπειες για τον αυτοκράτορα, τα μέλη της βασιλικής οικογένειας και την αριστοκρατία της Κωνσταντινούπολης ήταν ολέθριες: η δυσαρέσκεια των στρατιωτών του βαλκανικού μετώπου έπαψε να είναι μακρινός απόηχος, μετά την εγκατάλειψη των εξεγερμένων στρατευμάτων και την καταφυγή στην Κωνσταντινούπολη του επικεφαλής της αποστολής και αδελφού του αυτοκράτορα, στρατηγού Πέ-

τρου, αλλά και του συνόλου των ανώτερων αξιωματικών.

Η αιματηρή ανατροπή του Μαυρίκιου ήταν αναπόφευκτη, γιατί ο ίδιος και όσοι ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη είχαν αγνοήσει όχι μόνο τις μικρές εξεγέρσεις μέσα στην πόλη, αλλά κυρίως το φάσμα του φόβου των στρατιωτών να βρεθούν για μία ακόμη χρονιά απωθημένοι να διαχειμάζουν με αυτοκρατορική εντολή στη βαλκανική ύπαιθρο, μακριά από την οικιότητα του χώρου και τη θαλπωρή που αποζητά κατά την πιο γέρικη από όλες τις εποχές ο άνθρωπος, υποδουλιζοντας εντός τους τη φλόγα της εχθρικότητας.

Βιβλιογραφία

Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεϊδίου, «Συμβολή εις την χρονολόγησιν των Αβαρικών και Σλαβικών επιδρομών επί Μαυριζίου (582-602)», *Σύμμεικτα 2* (1970).

G. Bachelard, «Η ποιητική του χώρου», μτφρ. Ελένη Βέλτσου-Ιωάννα Χατζηνικολή, Αθήνα 1982.

Σοφία Πατούρα, «Συμβολή στην ιστορία των βορείων επαρχιών της αυτοκρατορίας (4ος-6ος αι.) Φιλολογικές πηγές», *Σύμμεικτα 6* (1985).

T. K. Λουγγής, *Η ιστορική διαδρομή της Θράκης στα πλαίσια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, Θράκη. Ιστορικές και Γεωγραφικές Προσεγγίσεις, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2000.*

► «Παιδιά πήρ' ο χινόπωρος, παιδιά πήρ' ο χειμώνας...»
— *Δημοτικό.*
Ενλογραφία Σπύρου Βασιλείου.

